

Zaprimljeno: 15.01. 2005.
UDK: 343.9

STRUČNI ČLANAK

IZVRŠAVANJE ODGOJNE MJERE UPUĆIVANJA U ODGOJNI ZAVOD – NEKA OBILJEŽJA ODGAJANIK I NEKE OBJEKTIVNE POTEŠKOĆE U PROVOĐENJU TRETMANA

Snježana Maloić
Odgojni zavod Turopolje

SAŽETAK

Za proces transformacije poremećaja u ponašanju kod maloljetnika od velikog su značaja brojnost i karakteristike populacije koja se nalazi u ustanovi, arhitektonska i prostorna rješenja, materijalni i normativni uvjeti, te sukladno tome i općenita organizacija rada i strategija tretmana. Odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod na lokaciji u Turopolju počela se izvršavati od 1993. godine (Dom za preodgoj Glina-Turopolje), najprije privremeno do nalaženja kvalitetnijih i prikladnijih uvjeta za smještaj i tretman maloljetnika, da bi od 1995. godine nužni smještaj postao i trajniji, neadekvatan izbor (Zavod za preodgoj maloljetnika Turopolje). U ovom radu prikazana su neka obilježja odgajnika kojima je izrečena ova odgojna mjera, prezentirane su aktualne poteškoće u njezinom provođenju, uz razmatranje mogućih smjernica za unapređivanje tretmana u postojećim uvjetima i podizanje razine skrbi o mentalnom zdravlju stručnih djelatnika.

Ključne riječi: odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod, obilježja odgajnika, tretmanske poteškoće, stručni djelatnici

UVOD

Provođenje institucionalnih odgojnih mjera najstroženiji je i najzahtjevniji tretman. Uvijek će biti mladih koje će biti nužno institucionalizirati što svakako govori u prilog potrebe ulaganja stručnih napora u konceptualizaciju takvog tretmana koji će biti u stanju pridonijeti ostvarivanju svrhe izricanja odgojnih mjera (Bouillet, 1999:83)

U svom radu stručni djelatnici svake ustanove svakodnevno promišljaju kako i koje oblike rada i odgojne metode odabrati i primijeniti, na koji način slijediti suvremene teorijske koncepcije i u skladu s njima konceptualizirati vlastiti stručni rad, uz istovremeno anticipiranje svih teškoća i problema objektivne sredine u kojoj rade, a koje ih mogu inhibirati i ograničavati u izvedbi zamisli i ostvarivanju željenih odgojnih ciljeva. Što su aktualni uvjeti rada povoljniji, to je i pristupačnost mogućih izbora i alternativa veća, a što opet na praktičnoj razini povećava vjerojatnost učinkovitosti tretmana, individualnog napredovanja odgajnika, kao

i postizanja osjećaja osobnog zadovoljstva i stručne kompetencije kod pojedinog djelatnika.

Kako (osim pojedinačnih) sustavnog istraživanja učinkovitosti programa za izvršenje pojedinih odgojnih mjera kod nas nema (Žižak, Koren Mrazović, 2001:58), ovaj rad bez posebnih stručnih pretenzija, ukazuje na neke specifičnosti populacije i aktualne poteškoće u provođenju odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod, uz naznake mogućih smjernica za poboljšanje tretmana i veću učinkovitost mjere.

NEKA OBILJEŽJA ODGAJANIK PREMA KOJIMA SE ODGOJNA MJERA IZVRŠAVA

Element definiranja populacije logično se nameće kao prvi pri razmatranju, jer se njegovim određenjem definira kome je tretman namijenjen, odnosno, kojoj specifičnoj društvenoj grupi je ova stručna i društvena djelatnost namijenjena, tj. čije potrebe zadovoljava (Bašić, Žižak; 1992:15)

Već sami zakonom određeni uvjeti za izricanje

ove odgojne mjere govore nam da u Odgojni zavod Turopolje dolaze mladići kod kojih su problemi socijalne prilagodbe i poremećaji u ponašanju intenzivnije prisutni, i kod kojih se u primarnoj sredini ne nalazi dovoljno pozitivnih potencijala i podrške za promjenu stavova i ponašanja. Nadalje, radi se o mladićima kod kojih su se intervencije socijalnih službi pokazale nedovoljno efikasnim, kao i ranije izricane sudske odgojne mjere.

Na izvršavanje odgojne mjere u Zavod dolaze odgajanici iz cijele države. Bakić (1996:26) napominje da u «zavod za preodgoj» iz mjesta različitog stupnja urbanizacije dolaze odgajanici različitih sociodemografskih karakteristika, a da se te razlike odražavaju i na njihovom različitom ponašanju tijekom institucionalnog tretmana.

U ovom radu su na deskriptivnoj razini prikazana neka osnovna obilježja 80 odgajanika koji su se 25. ožujka 2004. godine nalazili na izvršavanju odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod.

Starosna dob odgajanika

Odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod prvenstveno je namijenjena maloljetnicima u dobi od 14 do 18 godina, međutim zakon ostavlja mogućnost njenog izricanja i izvršavanja sve do 23 godine života.

Prilikom dolaska u Zavod, kao što je i za očekivati, većina odgajanika – njih 76,25 % bila je

maloljetna. Ipak, ukoliko se analizira u momentu zatečena populacija u ustanovi, skoro polovica – čak 45 % starije je od osamnaest godina. Iznad dvadeset godina ih je 8,75 %.

Kompleksne psihosocijalne teškoće, kao što su narušeni odnosi u obitelji, intenzitet i “fiksiranost” poremećaja u ponašanju, problem poslijeinstitucionalnog prihvata kod odgajanika bez roditeljske skrbi, nužno dovode i do dužeg trajanja odgojne mjere pa i više kronološke dobi odgajanika. Jedan od razloga promjena u dobnoj strukturi tijekom izvršavanja mjere nalazimo i u niskom stupnju obrazovanja s kojim odgajanici dolaze u ustanovu, kada se mjera uglavnom ne prekida do završetka četvrtog razreda osnovne škole (kod nepismenih ili onih koji su polazili niže razrede) ili do kraja osnovne škole (kod onih odgajanika koji su polazili više razrede).

Navedeno dovodi do velikih razlika u kronološkoj dobi odgajanika, što je u odgojnom radu važna činjenica, obzirom se po psihološkim karakteristikama, fizičkoj snazi i iskustvu četrnaestogodišnjaci ipak bitno razlikuju od dvadesetogodišnjaka. Stariji odgajanici, naročito oni s dužim asocijalnim i institucionalnim iskustvom, nisu uvijek pozitivan model identifikacije mladima. S druge strane, neozbiljnost, nemir i nezrelost mladih odgajanika često iritira i frustrira starije. Dobna razlika među odgajanicima nedvojbeno utječe na dinamiku života u ustanovi, kao i na izbor i uspješnost odgojnih sadržaja.

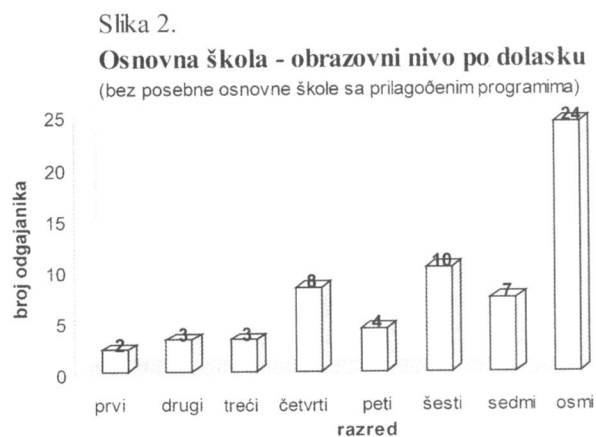
Tablica 1. Dob prilikom dolaska u ustanovu

Starosna dob	14 do 16 godina	16 do 18 godina	18 do 20 godina	20 do 22 godine
Broj odgajanika	17	44	14	5

Tablica 2. Zatečena dob

Starosna dob	14 do 16 godina	16 do 18 godina	18 do 20 godina	20 do 22 godine
Broj odgajanika	8	36	29	7

Obrazovni nivo po dolasku

Tablica 3. Srednja škola

Završeni razredi	Prvi	Drugi	Treći	Matura
Broj odgajnika	5	1	1	0

Odmah na početku potrebno je naglasiti da je prilikom dolaska na izvršavanje mjere 6 odgajnika – 8,3 % ukupne populacije bilo nepismeno. Radi se o odgajanicima koji dolaze iz romske subkulture, koji su u obrazovni proces bili uključeni kratko i neredovito. Četvorica od svih odgajnika u ustanovi – 5 % zbog intelektualne insuficijencije polazili su posebne osnovne škole sa prilagođenim programima.

Unatoč činjenici da su po dolasku svi odgajnici stariji od četrnaest godina, samo je jedna trećina – 38,75 % završila osnovnu školu. Neki od njih nakon osnovne promijenili su više srednjih škola, ali bi najčešće odustali do prvog polugodišta. Samo 6,25 % ukupne populacije prije dolaska završilo je prvi, tek 1,25 % drugi, a 1,25 % treći razred srednje škole. S maturom redovne srednje škole nije došao nitko, iako ih je pri dolasku 23,75% bilo starije od osamnaest godina.

Uz prikazane podatke o obrazovanju odgajnika, potrebno je dodati da je jedan odgajnik imao završen program osposobljavanja za zidara pri otvorenom učilištu, a jedan je došao kao NSS pomoćni zidar.

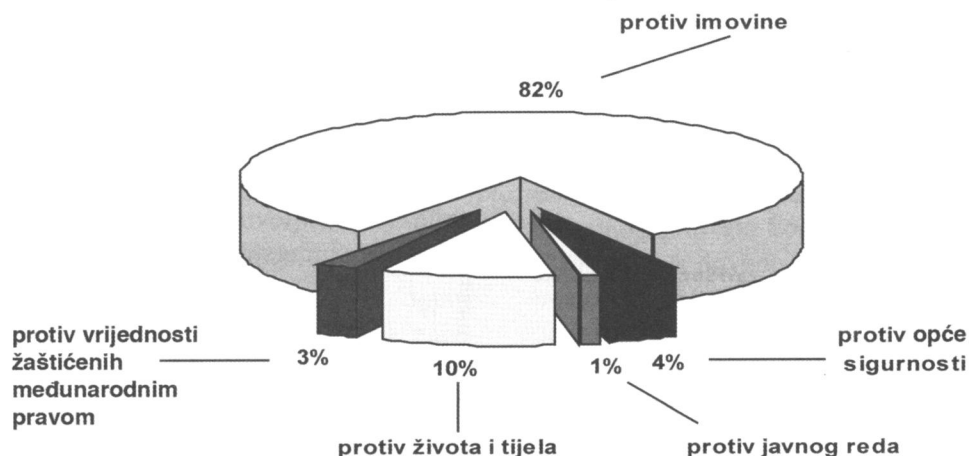
Disproporcionalnost kronološke dobi i obra-

zovnog nivoa, uz koji se u pravilu dijagnosticira odgojna depriviranost i emocionalna nezrelost, otežava odgojni rad. Navedeno naročito dolazi do izražaja kod izbora i planiranja grupnih aktivnosti, koje je i zbog velikih razlika među odgajanicima teže osmisлити i provesti. Pronađi sadržaje koji će zanimati i koristiti odgajanicima viših razreda osnovne škole ili srednjoškolcima, a da ih istovremeno koncentracijom, fondom znanja i socijalnim vještinama mogu pratiti i oni tek uključeni u program opismenjivanja ili niže razrede osnovne škole, zaista nije jednostavno - naročito kada je to potrebno osmišljavati svakodnevno, i ukoliko grupa broji puno odgajnika.

Kaznena djela

Pojedinim mladićima odgojna mjera izrečena je za više pa i za cijeli niz kaznenih djela, u takvim slučajevima kao indikativno odabrano je kazneno djelo koje se ocjenjuje društveno opasnijim, odnosno ono za koje je zakonom propisana teža kaznenopravna sankcija. Odgajnici su u odgojni zavod upućeni temeljem kaznenih djela iz čl. 90., čl. 95., čl. 99., čl. 173., čl. 216., čl. 217., čl. 218., čl. 219., čl. 221., čl. 222., čl. 263., čl. 272. i čl. 322. KZ-a.

Slika 3. Kaznena djela

Tablica 4. Kaznena djela

Kaznena djela	Protiv života i tijela	Protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom	Protiv imovine	Protiv opće sigurnosti ljudi i imovine i sigurnosti prometa	Protiv javnog reda
Broj odgajanika	8	2	66	3	1

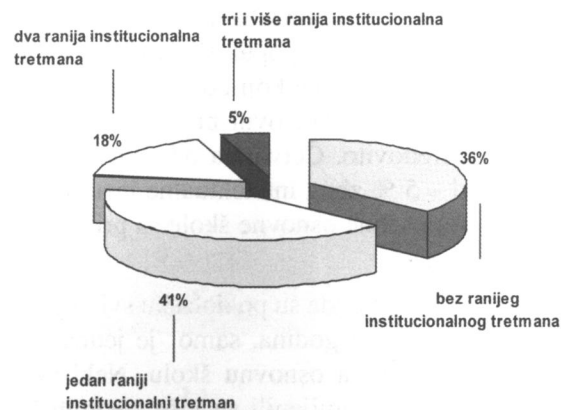
Velik udio imovinskih delikata – 82,5 % ne iznenađuje. Kao poseban problem može se izdvojiti recidivizam, tj. već ranija evidentiranost zbog istovjetnih kaznenih djela, a koja ukazuje na iskustvenu i trajniju usmjerenost na nedozvoljene načine stjecanja materijalnih sredstava i samopotvrđivanja. Zabrinjava i donekle visok postotak imovinskih delikata – 8,75 %, pri čijem je izvršenju u većoj ili manjoj mjeri dominiralo nasilje (razbojništvo, razbojnička krađa, iznuda).

Kaznena djela protiv života i tijela – 10 %, od kojih su tri završila smrću žrtve, kao i izraženija sklonost mnogih odgajanika agresivnom ponašanju, zahtijevaju poseban odgojni pristup.

Raniji institucionalni tretman

Prema odgajanicima koji dolaze u Zavod već su ranije primjenjivane različite socijalno zaštitne i sudske mjere. U ovom radu prikazan je samo raniji institucionalni tretman u ustanovama socijalne skrbi, bilo da je izrečen od strane službe socijalne skrbi ili ga je odredio nadležni sud. Nisu prikazane prihvatne stanice, stacionarne opservacije, smještaji u hraniteljsku obitelj, boravak u komuni, a što također nalazimo u socioanamnestičkim podacima.

Slika 4. Raniji institucionalni tretman

Za 36,25 % odgajanika ovo je prvi institucionalni tretman, zbog čega nerijetko manifestiraju različite teškoće tijekom prilagodbe na zavodski način života. Nešto preko 18,75 % ukupne populacije odgajanika u ustanovi, a koji nisu ranije institucionalizirani, dolazi iz romske subkulture. Kod pojedinih odgajanika institucionalni oblik tretmana nije realiziran zbog nedostupnosti odgajanika ili odbijanja roditelja, kod ostalih je tretman u otvorenim uvjetima unaprijed procijenjen neprimerenim.

Već jedan institucionalni tretman realiziran je bez očekivanih rezultata kod 41,25 % odgajnika, dva su bila neučinkovita kod 17,5 odgajnika, a 5 % odgajnika do dolaska u Zavod bilo je uključeno u tri, ili čak više od tri institucionalna tretmana.

Ranija i višekratna institucionaliziranost najčešće podrazumijeva odsutnost adekvatne obiteljske brige, ukazuje na deprivirajuće i ugrožavajuće razvojne okolnosti, kao i na fiksiranost asocijalnih oblika ponašanja. Nadalje, odgajnici koji dolaze u Zavod profilirani su negativnom selekcijom iz prijašnjih domskih sredina i karakterizira ih niz specifičnih obilježja i oblika ponašanja, češće prisutnih u "domskoj" populaciji – egocentričnost, naglašenija hedonistička usmjerenost, niži nivo tolerancije na frustraciju, zlostavljanje submisivnijih odgajnika, agresivnost, destruktivnost, "biznisi", kamatarenje, neuvažavanje autoriteta, različiti pokušaji manipulacije, samoozljeđivanje, sklonost bijegu. Ranija poznanstva i zajednička asocijalna iskustva često pridonose međusobnom negativnom utjecaju i u novim uvjetima, a nerijetko u zavodski život pokušavaju prenijeti i ranije sukobe, "dugove", pa i svoju neformalnu hijerarhijsku strukturu (često se još od ranije zna tko je "boss", a tko "levat"). Sve navedeno dodatno otežava odgojni rad i iziskuje posebne napore osoblja.

Sigurnosne mjere i posebne obveze

Uz odgojnu mjeru nadležni sud odgajniku može odrediti i primjenu sigurnosne mjere ili naložiti jednu ili više posebnih obveza. Uz ovu odgojnu mjeru kod pojedinih odgajnika sud je izrekao i odgojnu mjeru posebne obveze iz čl. 9. st. 2. t. 9. Zakona o sudovima za mladež – da se uz suglasnost zakonskog zastupnika podvrgnu stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti, te temeljem čl. 30. Zakona o sudovima za mladež primjenu sigurnosnih mjera iz čl. 75. Kaznenog zakona – obvezno psihijatrijsko liječenje i čl. 76. Kaznenog zakona – obvezno liječenje od ovisnosti.

Uz odgajnike kojima je izrečena sigurnosna

mjera obveznog psihijatrijskog liječenja – 3,75 %, i dio odgajnika kojima nije izrečena mjera povremeno ili trajno uključen je u tretman psihijatra. Poseban je problem osigurati im pravovremenu i kontinuiranu psihijatrijsku pomoć, obzirom Zavod nema svog psihijatra, već koristi usluge psihijatra iz Zatvorske bolnice Zagreb.

Potreba liječenja od ovisnosti sudski je naglašena kod 5 % odgajnika, sigurnosnom mjerom ili posebnom obvezom. Po provedenoj opservaciji stručni tim Odsjeka za prijam i programiranje odgojnog rada izraženiji problem zlouporabe droga dijagnosticirao je kod znatno većeg broja odgajnika. U Programu prevencije i suzbijanja ovisnosti o drogama uključeno je 24 odgajnika – 30 % ukupne populacije u ustanovi. Teškoće u sprječavanju unosa droge u Zavod (poluotvoreni tip ustanove) i izražen prozelitizam velik su i kompleksan dodatni problem u odgojnom radu.

NEKE OBJEKTIVNE POTEŠKOĆE U IZVRŠAVANJU ODGOJNE MJERE

Zbog ratnih zbivanja nekadašnji Dom za preodgoj Glina od 20. travnja 1993. godine privremeno je bio smješten na područje Kaznenog zavoda Turopolje. Odlukom Vlade RH od 7. rujna 1995. godine naziv Doma promijenjen je u Zavod za preodgoj maloljetnika Turopolje, a prvotni privremeni smještaj postao je trajnije, neprimjereno rješenje. Stupanjem na snagu Zakona o sudovima za mladež od 1. siječnja 1998. godine promijenio se naziv odgojne mjere – upućivanje u dom za preodgoj u naziv upućivanje u odgojni zavod, ali je lokacija izvršavanja ostala ista, a ustanova samo promijenila naziv u Odgojni zavod Turopolje (Klarić, Halas, 1999:258)

Dislociranost ustanove

Zavod je po svom temeljnom određenju poluotvorena ustanova. Ograničenost povezivanja s vanjskim svijetom propisuju zakonski akti, ona je definirana i postojećim sustavom pogodnosti i

Tablica 5. Sigurnosne mjere i posebne obveze

Sigurnosne mjere i posebne obveze	Čl. 75. Kaznenog zakona	Čl. 76. Kaznenog zakona	Čl. 9. st. 2. t. 9. Zakona o sudovima za mladež
Broj odgajnika	3	1	3

zabrana, a osigurana je i fizičkim zaprekama (ograda, "unproforka") te pravosudnom policijom. Otvorenost ustanove ipak podrazumijeva povezanost s neposrednom društvenom sredinom i širom socijalnom zajednicom. Neosporan je terapijski i rehabilitacijski značaj interakcija ustanove sa socijalnom okolinom, pri čemu je posebno bitno naglasiti važnost neposrednog, iskustvenog sudjelovanja odgajnika u životu društvene zajednice izvan Zavoda tijekom provođenja odgojne mjere.

Obzirom je ovo jedina ustanova u kojoj se kod nas za mušku populaciju izvršava ova odgojna mjera, odgajnici su često vrlo daleko od svoje primarne sredine. Zemljopisni položaj ustanove i njeno okruženje (šume, livade, kanali) kod njih dodatno pojačavaju osjećaj odbačenosti i izolacije, pridonose jačanju negativnog identiteta kod odgajnika, potenciraju otpor prema izrečenoj odgojnoj mjeri pa čak i negativan stav prema društvu koje ih je na ovaj način izdvojilo. Zavod je od najbližeg grada Velike Gorice udaljen 12 km, bez prometne je povezanosti javnim gradskim prijevozom. Većina odlazaka i dolazaka iz ustanove stoga je vremenski vezana uz prijevoz koji osigurava sama ustanova, a koji uglavnom prati radno vrijeme djelatnika po smjenama.

Trajanje redovitih pogodnosti izlaza odgajnika i vrijeme posjeta obitelji nužno su unaprijed prilagođeni ovim terminima, dok realizacija ostalih aktivnosti (uključivanje pojedinog odgajnika u radne, obrazovne ili aktivnosti slobodnog vremena izvan ustanove, polaganje vozačkog ispita, nazočnost kazališnim predstavama i sl.) pred ustanovu svaki puta stavlja dodatne organizacijske i materijalne zahtjeve. Mjereći kilometrima, Zavod i nije tako jako daleko od urbanog života, međutim za tretmanski rad daleko je važnija funkcionalna udaljenost koja je puno veća.

Prostorni uvjeti

Svi odgajnici na izvršavanje odgojne mjere najprije dolaze u poluotvorene uvjete, a potom postoji mogućnost njihovog privremenog upućivanja u Odsjek pojačane skrbi i nadzora u okviru Zatvora u Sisku, ili premještaja u Odsjek za promicanje socijalizacije tj. otvoreni odsjek Zavoda u Sisku.

Život i rad ustanove u Turopolju odvija se u više objekata, međutim daleko je najupitnija primjerenost upravo prostora u kojem boravi do 70 odgajnika, formalno raspoređenih u 4 odgojne skupine. Zgrada je podijeljena na prizemlje i kat, te potom dužinom hodnika lijevo i desno po odgojnim

skupinama (16-17 odgajnika u grupi). Cjelokupni prostor, ranije adaptiran i namijenjen samo za privremeni boravak odgajnika, unatoč stalnim nastojanjima da se uredi, oplemeni (bojanje zidova, oslikavanje, radovi odgajnika) i što praktičnije iskoristi nakon deset godina sve izraženije pokazuje znakove dotrajalosti. Sve oštećeno ili potrgano odgajnici na neki način shvaćaju kao dozvolu i poticaj da i sami nastave s devastiranjem. Kao ilustracija neprimjerenosti prostora, može se navesti i da u spavaonicama odgajnika nema utičnica, da grupa nema svoju čajnu kuhinju niti je prostorno odvojena od druge grupe. Po dvije grupe zajednički koriste zastarjeli, neadekvatni sanitarni čvor. U takvim uvjetima vrlo je teško izgraditi grupnu koheziju i postići identitet grupe, te se zapravo može reći da na neki način svi odgajnici u Zavodu čine jednu veliku odgojnu skupinu. Poseban je problem i višestruka depriviranost odgajnika (na primjer nemogućnost osmišljavanja i uređivanja intimnog životnog prostora, problem slušanja glazbe po vlastitom izboru jer se sada sluša preko centralne glazbene linije i slično).

Upravo konkretan životni prostor u kojem borave odgajnici, njegova stiješnjenost i nefunkcionalnost, kod odgajnika izazivaju osjećaj frustriranosti, ugroženosti i zasićenosti, što često dovodi do incidentnih situacija i intenziviranja neprihvatljivih oblika ponašanja. S druge strane, prostorna su ograničenja velika zapreka stručnoj osobi da prevenira pojavnost ovakvih problema, a pri smanjivanju tenzija i jačanju pozitivnih potencijala odgajnika može se osloniti samo na svoju stručnu kompetenciju da u danim okolnostima radi najbolje što može i zna. Planiranje odgojnih sadržaja i njihova provedba u ovim okolnostima doživljavaju se kao pravi stručni izazov, a čak i mali individualni pozitivni pomaci odgajnika gratifikacija su i poticaj za ustrajnost i kreativnost.

U analizi izvršavanja ove odgojne mjere nužno se osvrnuti i na neadekvatne uvjete za izvršavanje stegovne mjere upućivanja u posebnu prostoriju, kao i za provođenje posebnih mjera zaštite i poticanja, predviđenih Pravilnikom o izvršavanju odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod (2001). Nakon počinjenih «težih» stegovnih prijestupa, odgajnika se može izdvojiti u posebnu prostoriju u trajanju do sedam dana. Aktualno se posebna prostorija nalazi na odjelu na kojem boravi velik broj odgajnika, a problem nastaje kada u tu prostoriju smješteni odgajnik nastavi sa neprimjerenim oblicima ponašanja (lupanje, galama, prijetnje, psovanje, uništavanje inventara itd.), te na taj način

izaziva nemir i napetost kod drugih odgajnika. Nadalje, odgajnika koji po primitku u Zavod ili tijekom izvršavanja odgojne mjere iskazuje izrazite prilagodbene teškoće i otežano prihvaćanje odgojnih utjecaja i mjera utvrđenih pojedinačnim programom postupanja, može se smjestiti u poseban odjel skrbi i nadzora, gdje se poduzimaju mjere skrbi, zaštite, podučavanja ili nadzora odgajnika te pojedinačni rad radi dodatnog utjecanja na njegov odgoj, razvijanje ličnosti, osobnu odgovornost ili sigurnost. Poseban odjel skrbi i nadzora aktualno se nalazi pri Zatvoru u Sisku, međutim prostorno ne udovoljava potrebama – omogućava istovremen boravak samo malog broja odgajnika, prostor je vrlo skućen, nedovoljno funkcionalan za provođenje tetmanskih sadržaja.

Materijalni uvjeti i pravni aspekt

Od doznačenih sredstava iz proračuna Zavod podmiruje troškove hrane, posteljine, pribora za osobnu higijenu, školskog pribora, kao i režijske troškove (telefon, struja, voda, lož ulje), održavanje i popravke objekata, higijenu prostora, održavanje vozila i gorivo, te osigurava još niz funkcija neophodnih za život u ustanovi.

Materijalni uvjeti ne moraju biti najznačajniji faktor koji će određivati kvalitetu života i tretmana, niti mogu uvijek biti opravdanje za njegovu neprimjerenost i neučinkovitost. Ipak, raspoloživa novčana sredstva ustanove okvir su unutar kojeg je potrebno planirati i raditi, a ona su u uvjetima današnjice vrlo skromna.

Veći materijalni resursi dozvoljavali bi slobodnije, bogatije i brojnije odgojne sadržaje, češću i raznovrsniju primjenu materijala i tehničkih pomagala u svakodnevnom radu, suradnju s različitim stručnjacima koji bi i sami povremeno mogli neposredno raditi s odgajnicima te još niz mogućnosti aktualno teže dostupnih. Moglo bi se zaposliti još djelatnika, renovirati prostor, kupiti novi namještaj, osigurati raznovrsniju prehranu, te općenito poboljšati kvalitetu življenja u ustanovi. Ili još optimalnije, sagraditi novi prostor na svrsi odgojne mjere primjerenijoj lokaciji.

Kao dobar primjer povezanosti materijalnih sredstava i kvalitetnih programa, može se navesti program Velika sestra veliki brat (VSVB), čiji je nositelj Udruga za inicijative u socijalnoj politici, Zagreb, a koji se u Zavodu provodio u suradnji s Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom, Odsjekom za poremećaje u ponašanju. Ministarstvo

pravosuđa u 2003. godini nije financiralo program VSVB, obzirom na cijenu njegovog provođenja (Ustić, 2003:160).

Provođenje ove odgojne mjere i rad s odgajnicima nužno je uskladiti s postojećim zakonskim propisima. Od 1974. godine za izvršavanje mjere primjenjuje se Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija kojim je ova odgojna mjera pod nazivom upućivanja u odgojni popravni dom bila regulirana od čl. 344 do čl. 367. Izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija 1988. godine odgojna mjera promijenila je naziv u odgojnu mjeru upućivanja u dom za preodgoj. Kasnijim izmjenama, Zakonom o izvršenju sankcija izrečenih za krivična djela, privredne prijestupe i prekršaje izvršavanje odgojne mjere upućivanja u dom za preodgoj regulirano je od čl. 344. do čl. 368.

Stupanjem na snagu Zakona o sudovima za mladež 1997. godine mijenja se naziv odgojne mjere upućivanje u dom za preodgoj u naziv upućivanje u odgojni zavod. Ovim Zakonom regulirana su temeljna zakonska pitanja maloljetnika koja se odnose na kazneno pravo u materijalnom smislu, odredbe o sudovima za mladež, o kaznenom postupku i o izvršenju sankcija te osnovne odredbe o kaznenopravnoj zaštiti djece i maloljetnika.

Donošenjem Zakona o izvršavanju kazne zatvora 2000. godine ne regulira se odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod, a Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje kojim je trebalo biti pravno regulirano njihovo izvršavanje iako je duže vremena u izradi, još nije donesen.

Izvršavanje odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod stoga se pravno i dalje temelji na primjeni Zakona o izvršenju sankcija izrečenih za kaznena djela, privredne prijestupe i prekršaje te na Pravilniku o izvršavanju odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod. Iz navedenog Zakona, zbog nedostatka cjelovitog zakonskog reguliranja maloljetničkih sankcija, preuzimaju se u primjeni odredbe glave III., koje se odnose na unutarnje ustrojstvo, sredstva za rad i nadzor nad radom kaznenih tijela, kao i odredbe glave XXI-XXIV, ukoliko iste nisu u suprotnosti s odredbama Zakona o sudovima za mladež. Pravilnik predstavlja temeljni akt kojim su uređena pitanja izvršenja odgojne mjere, određivanje načina života i rada, pravila ponašanja, način ostvarivanja prava, te dužnosti maloljetnika prema kojima se izvršava odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod. Iako se

radi o provedbenom aktu, isti je dosta nedorečen, nejasan i nepotpun, a poglavito u onim situacijama koje reguliraju postupak i nadležnost u svakodnevnim aktivnostima pri primjeni tretmanskog rada s maloljetnicima.

Opasnost sagorijevanja na poslu ("burnout")

Izvori profesionalnog stresa mogu se podijeliti u dvije velike skupine (Ajduković, i Ajduković, 1996 ; Škrinjar, 1996; prema Ajduković i Žižak, 1999:135). U prvu skupinu pripadali bi oni izvori koji su povezani s osobnošću pomagača, od osobina ličnosti, preko ranijih osobnih i profesionalnih iskustava, sustava vrijednosti, očekivanja koja ima od sebe i slike o sebi kao čovjeku i profesionalcu i sl. Drugu skupinu izvora profesionalnog stresa čine svi oni faktori koji su izvan osobe pomagača. Unutar te skupine navode se faktori kao što su radni uvjeti (primjerice: nehumanost radnih prostora, nedostatak mjesta za individualni rad, stiješnjenost i sl.), organizacija rada (prevelika odgovornost, nedostatak stručnog osoblja, nedostatak odmora tijekom radnog vremena, rad u smjenama, nejasna podjela poslova i sl.), međuljudski odnosi u organizaciji (psihosocijalna klima, stil rukovođenja, pomanjkanje jasnih ciljeva u instituciji, totalitarност institucije, nedostatak podrške djelatnicima i sl.), te na kraju faktori vezani uz vrstu određenog posla i obilježja osoba kojim se pomaže (velik broj osoba kojima treba pomoći, rad samo s negativnim stranama osoba u potrebi, velika i svakodnevna osobna emocionalna ulaganja, rad s osobama s puno teških problema i sl.).

U odnosu na prvotno razdoblje kada se u Zavodu nalazilo preko sto odgajanika, broj odgajanika se smanjio. Međutim, manji je i broj zaposlenog osoblja. Zbog skučenosti i nedovoljne funkcionalnosti radnih uvjeta, manjka osoblja, a time i većih zahtjeva i odgovornosti za zaposlene, vrlo "teške" populacije s kojom se radi, svakodnevne emocionalne uključenosti u problemima i negativnim osjećajima determiniranom ozračju, rada u smjenama, dežurstava vikendom i blagdanima, nerijetko dugotrajnog i zamornog puta do posla, može se

kod djelatnika pojaviti niz neželjenih posljedica u vidu psihičkih i fizičkih tegoba – osjećaj zamora, zasićenosti, depresivnosti, agresivnosti, psihosomatski simptomi itd.

Kompleksnost i napor rada u ovakvim uvjetima lako mogu dovesti do desenzitivizacije za potrebe i teškoće odgajanja, orijentacije isključivo na bihevioralni sustav, krute primjene normativnih akata uz minimum osobnog angažmana, pasivnosti i rutine bez inicijativnosti, općenito do sve veće distanciranosti i profesionalnog pesimizma.

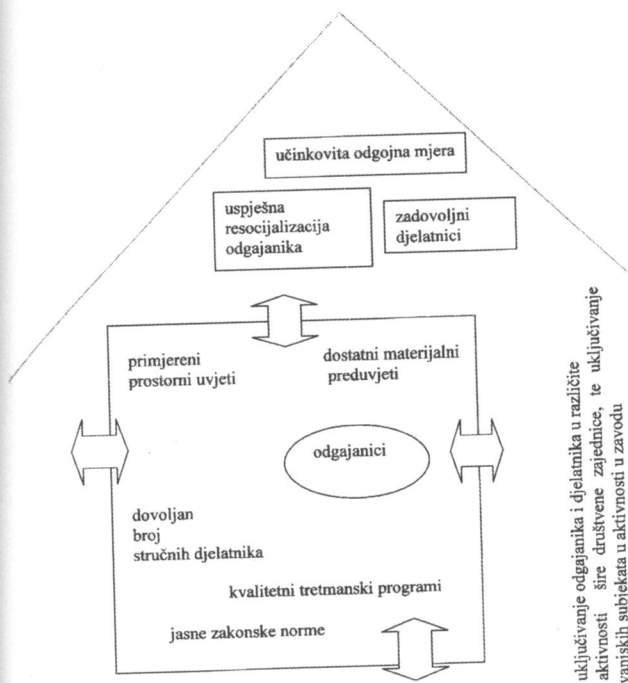
Ukoliko je odgojno osoblje zbog velikog broja odgajanika preokupirano administrativnim poslovima (različita izvješća, očitovanja, službene zabilješke, evidencije), kao i svakodnevnim rutinskim, uslužnim aktivnostima (zahtjevi bez izazova u vidu inicijative i kreativnosti), a potom još i poteškoćama koje proizlaze iz prostornih uvjeta rada (neadekvatnih za smještaj odgajanika, ali i za stručni rad), kombinirani utjecaj stresora i njihov višegodišnji kumulativni efekt rizičan je za pojavnost niza negativnih posljedica. Stručni djelatnik ima sve veći osjećaj frustracije, svjestan je da ne uspijeva primjereno i stručno udovoljiti specifičnim potrebama pojedinog odgajanika, a cjelokupna situacija može dovesti do osjećaja nekompetencije, niskog samopoštovanja i gubitka smisla u radu. Kao interferirajući čimbenici mogu se javiti i neizvjestan status – rad po ugovoru o djelu, niska plaća, konflikt uloga, nedovoljno iskustvo i znanje, privatni problemi.

Bitno je napomenuti da stresorima nisu izloženi samo stručni djelatnici koji neposredno rade s odgajanicima, već i rukovodeći djelatnici. Navedeno se ne smije zanemariti naročito stoga što oni imaju velik utjecaj na povećanje ili smanjivanje stresa u ustanovi. Organizacijske i materijalne poteškoće (neprijemni uvjeti za rad u ustanovi, nedovoljno osposobljeni i/ili motivirani pojedini djelatnici, manjak osoblja, oskudna financijska sredstva, zahtjevna i kompleksna populacija odgajanika) u svakodnevnom radu troše puno energije i zahtijevaju velik osobni angažman.

ZAKLJUČAK

Shema 1. Pretpostavke kvalitetnog tretmana i učinkovitog provođenja odgojne mjere

Shema 1. sama po sebi ne pokazuje ništa posebno novog – osim što je u stvarnim okolnostima i u praktičnom radu njezinu realizaciju teško postići. Ipak, ovakvom modelu potrebno je težiti što je moguće više.

Odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod na ovoj lokaciji počela se privremeno izvršavati tijekom ratnih zbivanja, može se reći da se zapravo cijela ustanova našla u prognaništvu. U poratnom razdoblju gospodarske prilike determinirale su privremeno rješenje kao trajno. Aktualno nepovoljni uvjeti u kojima se ova odgojna mjera izvršava, djelomice opisani u ovom radu, nedvojbeno utječu na kvalitetu života u ustanovi i psihosocijalno ozračje, obilježja organizacije rada, planiranje i provedbu pojedinih programa, opću strukturiranost i kvalitetu tretmana, te način rada i zadovoljstvo poslom svakog djelatnika.

Temeljem prezentiranih podataka može se zaključiti da je populacija odgajnika prema kojoj se odgojna mjera izvršava vrlo heterogena i zahtjevana – velike razlike u kronološkoj dobi, uz značajan pomak prema punoljetnosti; uočljiva neusklađenost kronološke dobi i obrazovnog nivoa, sve do nepismenosti; recidivizam u činjenju kaznenih djela te sklonost agresivnijim oblicima ponašanja; već ranije primjenjivane različite socijalno zaštitne i sudske mjere, kod više od polovice i neuspješan

raniji institucionalni tretman, ili čak više njih; kod trećine uz ostale poremećaje dominira problem zlouporabe droga; trojici odgajnika izrečena je mjera obveznog psihijatrijskog liječenja, dok je pomoć psihijatra indicirana i kod dijela odgajnika bez izrečene sigurnosne mjere.

Cilj je suvremenih tretmanskih programa što uspješnija reintegracija osoba s poremećajima u ponašanje u društvo, dakle usvajanje zdravijih, kvalitetnijih i društveno odgovornijih modela življenja. Analogno tome, suvremene spoznaje u okviru kod nas pravovaljanih propisa nastoje se inkorporirati i u odgojni rad u Zavodu. Uveden je novi oblik dodatnog stručnog rada s ovisnicima, realiziraju se radionice po principu realitete terapije i neurolingvističkog programiranja, nastoji se ponuditi što veći dijapazon sekcija slobodnih aktivnosti, te mogućnost osposobljavanja za što više različitih zanimanja. Ipak, i nadalje je potrebno promišljati o povećanju opsega i dosega tretmanskih aktivnosti, a u promijenjenim objektivnim uvjetima, drugačijima od današnjih, odgojni rad zasigurno bi teoretski i praktično mogao biti bolje osmišljen i organiziran.

Praktična iskustva govore u prilog zemljopisnoj lokaciji bliže urbanoj sredini, svakako u zoni javnog gradskog prijevoza. Međutim, realnijim se zasad, obzirom na aktualne financijske poteškoće države, čini razmišljati u smjeru nužnosti adaptacijskih zahtjeva u postojećem prostoru, u smjeru njegove veće funkcionalnosti. Prioritetnim se čini prostorno odvajanje odgojnih skupina, te osiguravanje drugačijih, svrsishodnijih uvjeta za realizaciju posebnih mjera (izdvajanje u posebnu prostoriju; upućivanje u poseban odjel skrbi i nadzora).

Obzirom na obilježja i složenost poteškoća odgajnika, kao i na njihovu različitost, organizacija tretmanskog rada trebala bi biti usmjerena prema smanjivanju broja odgajnika u jednoj odgojnoj skupini. Na taj način stručni djelatnik tj. odgajatelj mogao bi provoditi kvalitetniji grupni rad, a ujedno bi se otvorio i veći, nužan vremenski prostor za individualni rad s odgajanicima (i individualizirani pristup njihovim potrebama!).

U svezi pripreme i otpuštanja odgajnika iz Zavoda, nameće se pitanje njihovog poslijeinstitucionalnog prihvata. S ciljem njihove kasnije što uspješnije socijalne reintegracije, bitno ih je, koliko god je to moguće, već za vrijeme trajanja odgojne mjere uključivati u društvena zbivanja i procese. Poseban je problem činjenica da se iz "domskih" uvjeta, gdje su ostvarili određene pozitivne pomake

u osobnom i društvenom funkcioniranju, često vraćaju u jednako nepovoljnu situaciju iz koje su ranije izdvojeni, nedovoljno spremni za samostalan život, na određeni način stigmatizirani u društvenoj zajednici u koju se vraćaju, s malim izgledima da pronađu zaposlenje, a istovremeno dvadeset i četiri sata izloženi svim rizičnim čimbenicima i porivu da se vrate "starim" oblicima ponašanja i "staroj ekipi". Temeljem dosadašnjeg neposrednog rada s odgajanicima na pripremi odlazaka iz Zavoda, ali i iskustava onih odgajnika kod kojih je reintegracija i primarnu sredinu bila neuspješna te su vraćeni u ustanovu, uviđa se potreba uvođenja posebnog oblika progresivnog sustava provođenja ove odgojne mjere, a koji bi obuhvatio male "kuće" bliže primarnoj sredini odgajnika, po načelima stambenih zajednica.

Posebnu pozornost zahtijevaju stručni djelatnici, koji obavljaju vrlo težak, obiman, i stresan posao. Važno je voditi brigu o njihovoj "psihičkoj kondiciji", osigurati im potrebnu podršku, različite oblike supervizije, dodatnu edukaciju. Svakako treba paziti i na kadrovsku popunjenost ustanove, kako se zbog manjka osoblja (premještaji u druge ustanove, dulja bolovanja, porodiljni dopusti i sl.) pojedini djelatnici zaista ne bi iscrpljivali i obavljanjem dodatnih, "tuđih" poslova. Nikako se ne smije zaboraviti ni kadar koji rukovodi ustanovom. Poučavanje načinima prepoznavanja osobnog stresa i njegovog prevladavanja, suradničkom vođenju (nasuprot autoritarnom koji izaziva napetost i sukobe), osvještavanje značaja dobrih socijalnih odnosa

i poticajnog podržavajućeg ozračja u ustanovi i učenje vještina njihovog poboljšavanja, i njima mogu značajno pomoći, olakšati im rad, pridonijeti njihovoj efikasnosti, ali i ublažavanju utjecaja organizacijskog stresa u cijeloj ustanovi. Uključivanje vanjskih stručnjaka u provođenju različitih programa (i volontera), u svrhu edukacije (seminari, radionice) i supervizije djelatnika, ili u vidu provođenja različitih programa kroz neposredan rad s odgajanicima, također bi moglo značajno rasteretiti i pomoći.

U sadašnjoj situaciji tri pravna akta - Zakon o sudovima za mladež, Zakon o izvršenju sankcija izrečenih za krivična djela, privredne prijestupe i prekršaje i Pravilnik o izvršavanju odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod, predstavljaju temelj za izvršenje maloljetničkih sankcija i na određeni način konkretiziraju izvršenje odgojne mjere. U praksi se osjeća nedostatak cjelovitog zakonskog teksta o svim maloljetničkim sankcijama kojim bi se detaljno regulirala pitanja izvršenja svih odgojnih mjere, pa tako i odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod.

I na kraju, važno je istaknuti da su za podizanje kvalitete života i rada u Odgojnom zavodu Turopolje, tj. za učinkovitije izvršavanje odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod, nužna veća materijalna sredstva od dosadašnjih, jer se obzirom na aktualnu situaciju, to ipak čini osnovnim preduvjetom za pozitivne promjene.

LITERATURA

- Ajduković, M., Žižak, A. (1999): Izvori, znakovi i mogućnosti smanjivanja profesionalnog stresa i sagorijevanja u odgojnom radu. U: Odgoj u domovima – kako dalje. Zbornik radova. Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Zagreb. 135 – 147
- Bakić, D. (1996): Ponašanje odgajnika tijekom institucionalnog tretmana u ZPM Turopolje s obzirom na stupanj urbaniziranosti mjesta porijekla. Kriminologija & socijalna integracija, 4, 1. 21-28
- Bašić, J., Žižak, A. (1992): Programski aspekti tretmana djece i omladine s poremećajima u ponašanju. Zavod grada Zagreba za socijalni rad, Republički fond socijalne zaštite, Zagreb.
- Bouillet, D. (1999): Procjena primjerenosti institucionalnog tretmana u Republici Hrvatskoj. U: Odgoj u domovima – kako dalje. Zbornik radova, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Zagreb. 73 - 81
- Klarić, D., Halas, S. (1999): Zavod za preodgoj maloljetnika Turopolje – prikaz rada ustanove. U: Odgoj u domovima – kako dalje. Zbornik radova, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Zagreb. 257 – 266
- Pravilnik o izvršavanju odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod ("N.N." broj 97/01).
- Ustić, D. (2003): Velika sestra veliki brat. U: Standardi programa prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih, Zagreb. 156-162
- Zakon o izvršenju sankcija izrečenih za krivična djela, privredne prijestupe i prekršaje («NN» broj 21 i 39/74, 55/88, 19/90, 66/93 i 73/00)
- Zakon o izvršavanju kazne zatvora («NN» broj 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02; pročišćeni tekst 190/03)
- Zakon o sudovima za mladež («NN» broj 111/97)
- Žižak, A., Koren Mrazović, M. (2001): Maloljetnička delinkvencija i primijenjeni programi podrške. Kriminologija & socijalna integracija, 9, 1-2, 51-56

ASSIGNMENT OF JUVENILE OFFENDERS TO CORRECTIONAL INSTITUTION – INMATES' CHARACTERISTICS AND SOME DIFFICULTIES IN TREATMENT CONDUCTING

SUMMARY

This paper presents some topics important for professional work in Institution for Juvenile Reeducation. The most important topics for successful professional work and also space of the biggest challenge, burden with many difficulties are: the numbers and characteristics of the institutional population, architectural and special solutions, material and normative conditions and also the general organizations and strategy of institutional treatment. Sending the juveniles into correctional institutions in Turopolje was temporary solution caused by war at 1993. However, since 1995 it becomes permanent, although inadequate solution. Actual difficulties in conducting the measure originate from some characteristic of the wards presented in paper as well as material conditions available for living. But it is not less important to put some points on material conditions available for professional work and need to increase the level of care for professional staff's mental health. This paper is review of many difficulties and possible guideline for improvement of treatment in existing conditions in Institution for Juvenile Reeducation Turopolje.

Key words: *correctional measure – sending the juveniles into the correctional institution, characteristic of the wards, treatment difficulties, professional staff.*